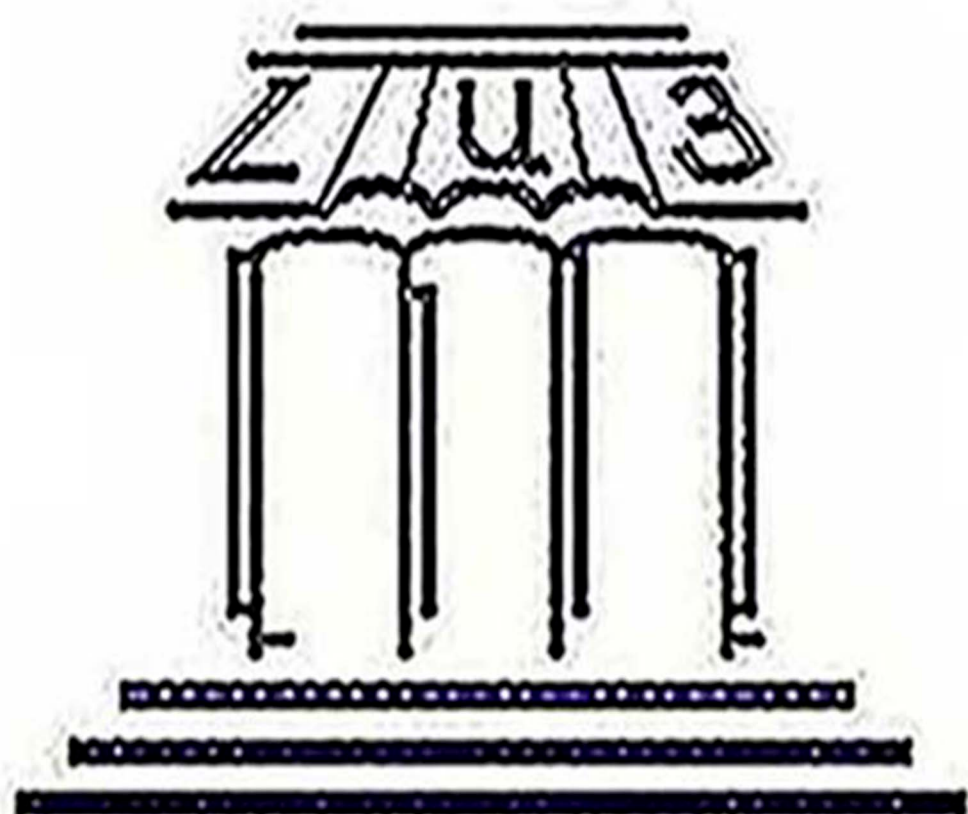

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մայն աշխատանքն արտաստված է «Մտնդագործական ձայնանշանի
ժառանգության» իրավաստությամբ 3.0- արտաստված

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported License. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>

Դու կարող ես.

կրկնել, փոխարկել, փոխադրել և փոխադրել կամ փոխադրել

և փոխադրել կամ փոխարկել օգտագործել ստեղծված իրավունքներ

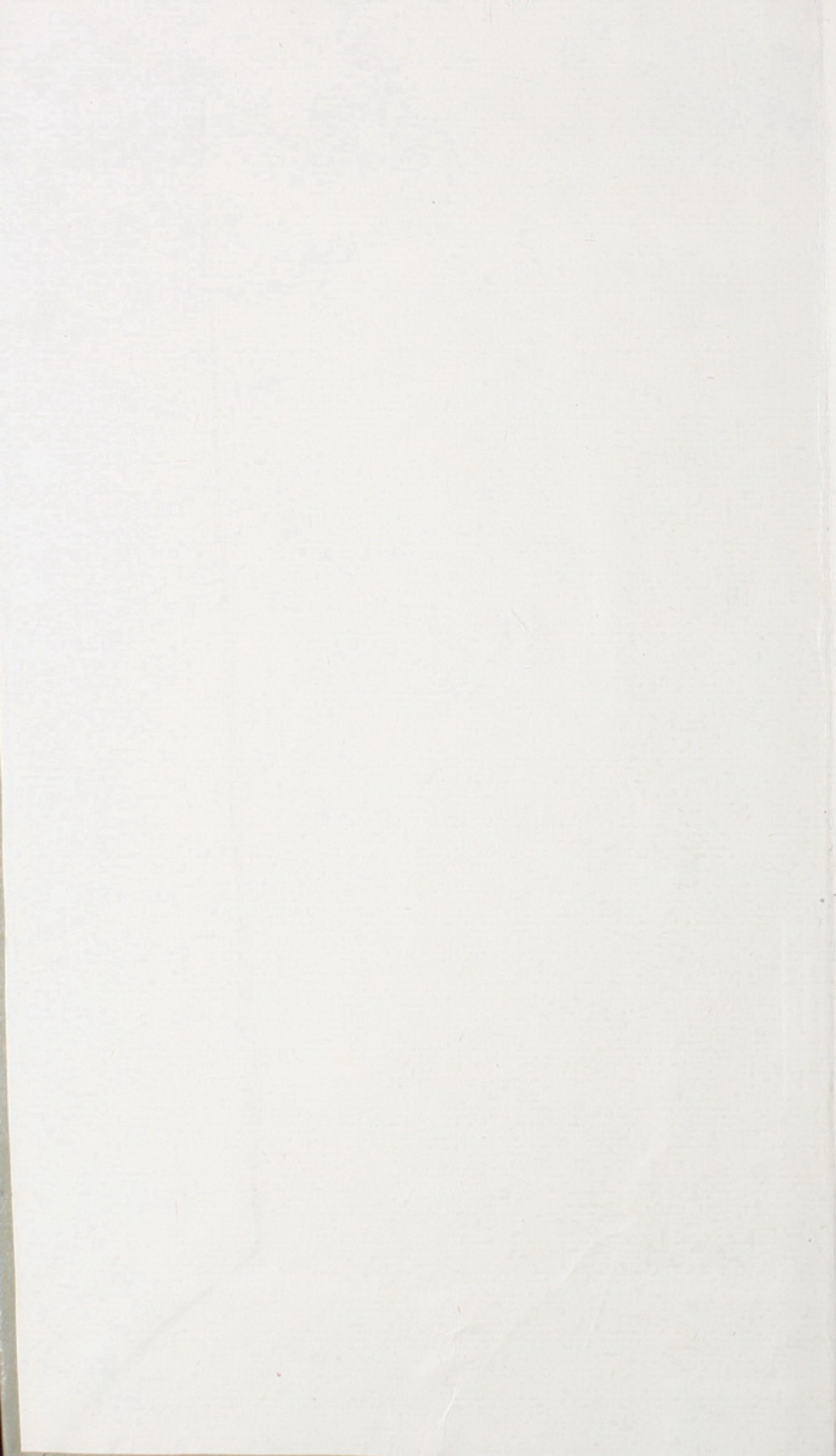
Կու գիտես:

Հայր – <http://www.american.edu/academic-repository/>

Հայր – <http://www.american.edu/academic-repository/>

28 1. 6

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆ

Մ Ե Ռ Ռ Ն Ե Փ Ե Ք

(ՆՎԵՐ ՀԱՅ ՈՒՍՏԱՎՈՐՆԵՐԻՆ)

36265

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՓԻ Ի-ԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

Դրան 396 ր.

Պատվ. 5159

Տիրաժ—5000

Մ Ե Ռ Ո Ն Ե Փ Ե Ք

(ՆՎԵՐ ՀԱՅ ՈՒՍՏԱՎՈՐՆԵՐԻՆ)

Քրիստոնեյական ընդհանուր յեկեղեցու, մասնավորապես Հայոց յեկեղեցու մեջ մեռոնը Խաչին և նույնիսկ Քրիստոսին հավասար սրբություն և ճանաչվում և այդ յեփվող սրբությունը պատրաստվում և շրացուցիչ ու շմեցուցիչ հանդիսավորությամբ, կրոնական մեծ ներկայացումով:

Հայ աստվածաբանները «սրբալույս մեռոնի» սրբարար նշանակությունը բացատրում և փառաբանում են հետևյալ և նման ճառերով.

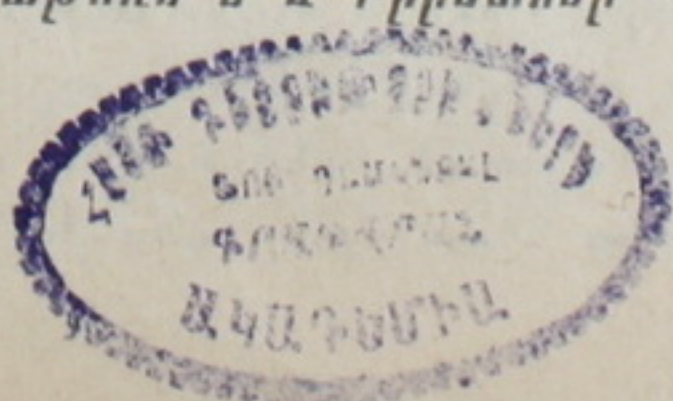
«Քրիստոնեյական պաշտամունքի հետ կապ ունեցող ամեն մի իր և անձն այն ժամանակ և միայն սրբազան բնավորություն ստանում նրա աչքում, յերբ Ս. Մեռոնի դրոշմ կա վրան».

«Սրբալույս Մեռոնն և աստվածային սրբությամբ մաքրում մեր մեղսամած մարմինները և ճանապարհ բանում մեր հոգու առաջ դեպի յերկնային լուսո հավիտենական կայանները».

«Ս. Լուսավորչից սերնդե սերունդ ժառանգած որհնությամբ՝ յեփվող մեռոնի կնիքն է, վոր մկրտության ավազանից ի վեր վորոշում է յուրաքանչյուր հայ անձի կոչումը մարդկության մեջ... (կ. յեպ. «Ս. Մյուռոնի որհնությունը» 1912 թ.):

«Ինչպես վոր մարմնավոր այգիներն ու պարտեզներն ինչ վոր ունին և առաջ են բերում՝ ջրով վոռոգվելուց՝ է, այնպես էլ բոլոր յեկեղեցիներն՝ ինչ վոր ունին և առաջացնում են՝ Ս. Մյուռոնի վոռոգման շնորհիվ է, վոր Ս. Եջմիածնից է բղխում»:

«Ո՛վ ամենայն յեկեղեցիք և յեկեղեցականներ, ճանաչեցեք թագուհիների միակ թագուհի Ս. Եջմիածինը, վոր Հայոց ազգի աթոռն է և Քրիստոսի հատուկ սիրե-

լին: վորի նմանն ուրիշ ազգերը չունին, վորին յերանի
յեն աալիս և գովում, վորին կարոտում են և տեսնել
ցանկանում... Տեսեք և ճանաչեցեք կենդանի ջրո միակ
աղբյուր և ջրհոր Ս. Եջմիածինը, վոր ահա բաշխում է
ձեզ, հոռոգումն հոգեոր, կենդանարար ջուրը՝ Սուրբ
Մյուռոնը: Այն խորհրդավոր արեգակն է և Եջմիածինը,
վոր առատապես ճառագայթում է դեպի ձեզ աստվածա-
լին լույսը՝ Սուրբ Մյուռոնը, վոր ձեր հոգին ու մարմինը
պիտի լուսավորե: Վայելեցեք ուրեմն, շնորհակալ յեղեք
և իմացեք թե ումնից եք ստանում այդ շնորհը» (Սիմեոն
կաթուղիկոս):

Զգիտես թե այս 3—4 անգամ մեռնոված աստվա-
ծաբանների աճալարարությունները վողբաս, թե հայ
միամիտ հավատացյալների խորին տգիտությունը, վոր
այնքան թանգ գնով է ձեռք բերում մեռոնը «իր հոգին
ու մարմինը լուսավորելու համար» մնալով միշտ խավար
հոգով ու մարմնով:

Բայց այստեղ ընդհատենք մեռոնի տված շնորհի
չափն ու տեսակը և համառոտակի նկարագրենք մեռոնի
ծագումն ու զարգացումը:

«Մեռոն» խոսքը հունարեն է. այդ անունով երկու-
վում ընդհանրապես բույսերից հոսող հյութը և հատկա-
պես ձիթապտղի յուղն անուշահոտ համեմունքներով
խառնված:

Շատ հնուց հրեաները, հույները և հռոմայեցիները
ձիթապտղի յուղը գործ են դրել վորպես մարմնի
կաշին փափուկ պահելու և արևից պաշտպանելու միջոց,
ճիշտ այնպես, ինչպես մեր ժամանակի կանայք, դեմքե-
րի և ձեռքերի կաշին փափուկ պահելու, զովություն
տալու և անուշ բուրմունք հոտոտելու և տալու նպատա-
կով, գործ են դնում գլիցերին, զանազան «կրեմներ»
ո-ղը-կոլոն, վարդաջուր և այլն: Ուրեմն անուշահոտ յու-
ղերով ոծվելու սովորությունն առողջապահական և դու-
րեկանության ծագումն ունի և մեծ մասով գործ էյի
դնում լվացումից հետո հյուր գնալիս, հյուր ընդունելիս

հանդիսավոր որերին: Իսկ սուգի որերում ոժումից հրա-
ժարվում եյին:

Քրիստոսի ժամանակ հրեաների մեջ մի սովորու-
թյուն ել կար. սրտամերձ հյուրին հյուրընկալը ոժում եր
յուղով, իսկ ամենաթանկագին հյուրին՝ նրա վոտները
վանալուց հետո, վոտներն եյին ոժում, վորպես արտա-
կարգ հարգանքի և սիրո նշան:

Հարուստների տներում ձիթապտղի պարզ ձեթի փո-
խարեն ոժման համար գործ եյին դնում զանազան համե-
մունքներով ու խնկեղեններով խառնած յուղեր. ամե-
նաթանկագինը նարգոսի յուղն եր համարվում:

Այսպիսով անուշահոտ յուղն իր սկզբնական՝ առող-
ջապահական նշանակություն ունեցող փուլից մտնում Ե
հարգանքի նշանակություն ունեցող փուլը, իսկ այս
փուլից մինչև կրոնական պաշտամունքի փուլը մի քայլ
եր միայն:

Հրեական ճարպիկ հոգևորականները կրոնական գույն
տվին ոժմանը և սկսեցին ոժել կրոնական իրերը՝ վկայու-
թյան խորանը, սեղանը, կահավորությունը և այլն: Յեւ
յուղի ոժումով այդ իրերը դարձան նվիրական, պաշտելի:

Իրերը նվիրական, սուրբ դարձնող հոգևոր կաստան
չեր կարող իրեն մոռանալ. նա ել սկսեց կրոնական
հանդիսավորությամբ ոժվել և նվիրական դառնալ վորպես
սրբազնագործ պաշտոնյա, աստծուն մոտիկ կանգնած,
նրա կամքը հասկացող ու հավատացյալներին թելադրող
մի միջնորդ աստծու և հավատացյալների մեջ, վորոնցից
նա ջնկվեց իր դիրքով և հարգական ու պաշտելի դար-
ձավ Աստծու կողքին: Հոգևոր կաստան այս դիրքն ամ-
րացնելուց հետո՝ ոժման շնորհիվ ապահովեց իր անաշ-
խատ ու ճոխ ապրուստը հավատացյալների հաշվին, հա-
սարակական դատապարտող կարծիքից վեր մնաց և այ-
նուհետև իր չարագործ արարքների և շահագործության
համար անարգելք ազատություն շահեց:

Թագավորներն իհարկե չեյին կարող անտարբեր
մնալ, յերբ տեսան թե հոգևոր դասը ոժման շնորհիվ

նվիրական դարձավ, աստվածային գույն առավ ժողովրդի աչքում և հզոր ազդեցությունն ձեռք բերեց, մինչդեռ իրենք սոսկ մարդ մնացին, նրանք ել սկսեցին ոծվել և իրենց քաղաքական ուժին միացրին նաև կրոնական-աստվածային գորությունը: Այսպիսով ոծման շնորհիվ այդ յերկու դասակարգը՝ արքայականը և կրոնականը, նվիրականության, սրբազնության բնույթ ստացան, տեր ու տնօրեն դառնալով մարդկանց հոգիներին, մարմիններին և աշխատանքին վրա:

Յեվ այս ոծումները վերացական, խորհրդավոր մեկնություններ ստացան թե՛ համեմատած ձևի ոծումով և նրա շուրջը շարադրված աղոթքների և կրոնական հանդեսների շնորհիվ ոծյալը փոխվում է, աստվածային շնորհ է իջնում նրա վրա, ինչպես և իրերի վրա. նրանք աստվածանում են և սովորական մահկանացուների համար դառնում են յերկրպագելի, պաշտամունքի առարկա և հավատացյալներից անպայման հնազանդություն պահանջելու իրավատեր:

Իսկ թե վորքան նյութական զրկանք, հոգիների և մարմինների բռնություն, հետամնացություն ու տղիտություն է շահել հավատացյալ մասսան այս ձևաշնորհ ոծյալներից, այդ միայն յերևակայել կարող է ընթացողը հրեյական աստվածաշունչը և պատմությունը կարդալով:

Զիթով կամ համեմատած յուղերով ոծվելու այս եվոլյուցիայի մանրամասն պատմությունը հետաքրքրվողը կարող է քաղել Աստվածաշնչի և Ավետարանի հետևյալ գլուխներից՝ «Հռութ» գլուխ 3, «Սաղմոս» գլ. 22, «Ամովս» գլ. 6 «Բ. Թագավորաց» գլ. 14, 12. «Մարկոս» 14. «Հով.» 12, «Յելից» 30, «Յեսայի» 39, «Գ. Թագավորաց» 10, «Յեզր» 27, «Յերգ յերգոց» 1. Մարկ. 14. «Յելից» 40, «Ա. Թարգ. 10, 16:

Այսպես եր մինչև Քրիստոսի ժամանակը:

Հոգևոր ու մարմնավոր ոծյալների շահատակու-

թյանց շնորհիվ, հրեա ժողովուրդը սոսկալիորեն քայ-
քայվեց և՛ քաղաքականապես և՛ տնտեսապես:

Իրենց ազգն ու հայրենիքը ոծյալների վերջնական
կործանումից ազատելու հուր ցանկությամբ առաջ յե-
կան հեռատես ժողովրդասեր անձեր, վորոնք կոչվեցան
կանխատես մարգարեներ. և բողոքեցին ոծյալների ո-
րենքների, բարքերի և իրավակարգի դեմ, նոր իրավա-
կարգի պահանջը շեշտեցին և պահանջեցին նեղսիրտ,
վատասերող կրոնի մեջ բարոյական, մարդասեր գաղա-
փարներ մտցնել. նրանք Մեսսիայի՝ ոծյալներից աշխար-
հը փրկողի ականակալությունը տվին և դադարած ժողովրդի
աչքը գալիք Մեսսիայի վրա դարձրին:

Մեսսիային ականակողները նրան յերևակայում եին
գարձյալ իբրև քահանայապետ, իբրև թագավոր (ուրիշ-
կերպ չեյին ել կարող յերևակայել) ուստի և Հիսուսին ել
Քրիստոս (ոծյալ) անունը տվին. բայց մի ոծյալ, վոր
ձիթով ու ձկներով չեր ոծվելու, վորի շնորհքը ձիթից
չեր բղխելու, այլ իր շնորհքն իր մեջը պիտի լիներ,
նա ոծված եր հայր Աստծու հոգով և յուղի ոծման կա-
րոտ չեր:

Նա ձիթով ոծվողների դասակարգերիցը չեր գալու,
վորոնց մեջ փրկություն չկար, այլ պիտի գար աղքատ-
ների դասակարգից, արհեստավորի տնից, վորտեղից
միայն կարելի եր թշվառացած մասսայի փրկությունը
հուսալ:

Յեկավ նա (ըստ Ավետարանի) վոչ հոգեվոր և վոչ
աշխարհիկ ոծյալների միջից. յեկավ տանջվածների զանգ-
վածից և ոծյալների դեմ սկսեց իր բողոքն ու պայքարը:

Նա վոչ քահանա եր և վոչ թագավոր՝ սովորական
իմաստով, այլ մի աշխարհական և վոչ մի ոծումն չըն-
դունեց. նա դեմ եր ոծումներին, շատախոս աղոթքներին,
նույնիսկ տաճարին ու տաճարականության, խղճմտանքի
վրա բռնացող շինծու որենքներին, ոծյալների շահագոր-
ծությանը, ստին, կեղծիքին, դասակարգայնությանը,
անձնական սեփականությանը, գոհերին, ատեցող հայրե-

նասիրությանը, վերոնց մեջն եր տեսնուած մարդկության
թշվառությունը:

Քրիստոսը ոծումն չընդունեց և վոչ ել ձիթով ո-
ծեց իր առաքյալներին. նրա շնորհքը, ոծված, մաքրված
հոգին, Աստծուն «Մարդու վորդու» մեջը քարոզեց:

Առաքյալներն ել իրենց հաջորդներին չոծեցին և
ոծումն դարերով չկար քրիստոնեական յեկեղեցիների
մեջ գրեթե մինչև 9-րդ դարը:

Յերբ ձիթի ոծումն մտավ յեկեղեցիներն մեջ, Ա-
վետարանի ավանդների վրա պինդ կանգնած հավատաց-
յալները բողոք բարձրացրին. ոծյալները նրանց «աղան-
դավոր» անարգական տխրոտը տվին և սկսեցին հալա-
ծելու ջնջել նրանց և իրենց արարքը արդարացնելու հա-
մար մեկնողական ճառեր հյուսեցին թե՛ վորովհետև
փրկիչը Ս. հոգուց ե ծնվել, ոծման կարիք չուներ, ա-
ռաքյալներն ել ոծվելու կարիք չունեին, վորովհետև
Հիսուսից եյին ընդունուած Ս. Հոգի և հոգևոր ոծություն:

Աստվածաբանական այս շաղակրատության (յեթե
չասենք շառլատանության) դեմ կարելի ե առարկել այս-
պես. յեթե Ս. Հոգուց ծնվողը ոծման կարիք չի զգում,
ապա ուրեմն մեր ոծյալ փափերը, հայրապետները, յե-
պիսկոպոսները Ս. Հոգու ծնունդ չեն, այլ պիղծ հոգու
(սատանայի). յեթե Ս. Հոգու ոծումը Հիսուսից հաջոր-
դաբար անցավ առաքյալներին և նրանցից իրենց հաջորդ-
ներին, ուրեմն պետք ե հասներ մինչև այսորվա «առա-
քյալական հաջորդներին». ինչպե՞ս ե վոր չի հասել և
ստիպված են ձիթի ոծումով Ս. Հոգի ստանալ:

Առաքյալները յերեցներ, հաջորդներ ընտրելիս՝ նը-
րանց գլխին միայն ձեռք եյին դնում որհնում, ինչպես
հրեական սովորո թյամբ ծերունի հայրն իր վորդուն եր
որհնում և հրավիրում եյին հետևել իրենց ներքին կոչ-
ման՝ Քրիստոս քորոզել. ուրիշ վոչինչ, վոչ ձիթի, վոչ
մածնի ոծումն կար:

Ավետարանի լավագույն գաղափարները տաճաբակա-
նության և բռնապետության հիմերը բանդելու բանն ու

բլուճնդն են. յերբ բրիտանեյությունը պետական կրոն ճանաչելու ստիպողական հարկի մեջն ընկան կայսրները՝ մի դիվական խաղ սարքեցին՝ հոգևոր դասի ձեռքով աղավաղել ավետարանի ուսմունքը և վերականգնել հրեյական տաճարականությունն իր բոլոր ձևերով ու ծեսերով, վորոնք ամրացնում են տիրող դասակարգերի դիրքը տնտեսապես, քաղաքականապես: Ուստի յեկեղեցին լըցրին ծեսերով Գրիստոսի անունով:

Վերականգնեցին ի միջի այլոց և մեռնով ոծումը՝ ոծվում են թագավորները, քահանաները, վարդապետները, յեպիսկոպոսները, կաթողիկոսները, սեղանները, խաչերը, պատկերները և այլն, վորոնք՝ ըստ աստվածաբանների, աստվածային շնորհք ին ընդունում, հրաշագործ դառնում, «սրբազան բնավորություն» ստանում, մեղսամած մարմինները մաքրում և ճանապարհ բանում մեր հոգու առաջ դեպի յերկնային լուսո հավիտենական խորանները...»:

Թե «մեղսամած մարմինները» ինչ աստիճանի սրբազան բնավորություն և հրաշագործ են դառնում ոծման շնորհիվ, այդ մասին կը խոսենք մի քիչ հետո, այժմ համառոտագրենք թե յերբ և մտել հայոց յեկեղեցու մեջ մեռնով ոծումը և մեռնեփեքը:

Մեր աստվածաբանները գրում են. «Ս. Լուսավորչից սերնդդ սերունդ ժառանգած որհնությամբ՝ յեփվող մեռնի կնիքն է, վոր մկրտության ավազանից վորոշում է յուրաքանչյուր հայ անձի կոչումը մարդկության մեջ»: Ասում են նույնպես, վոր Լուսավորչի յեփած մեռնիցն է, վոր անընդհատ շարունակությամբ խառնում են նոր մեռնի մեջ:

Այդ պնդումը կեղծիք է. Լուսավորչի վոչ մեռն է յեփել և վոչ էլ ոծվել է. պատմության մեջ չկա այդ մասին և վոչ մի հիշատակություն: Մեռնը հետին դարերու յեկեղեցու մեջ ամենամեծ սրբությունն է համարվել, վորի որհնության շուրջը հայ ուխտավորների աշխարհաժողով է յեղել: Յեթե նա գոյություն ունենար

Հոսսավորչի ժամանակ, պատմիչները նրա մասին լռություն չեյին պահի:

Յերկրորդ՝ Հոսսավորիչը մի հրահանգ, մի հիշատակարան կը թողնե՞ր թե ինչպես պետք է մեռնոյ յեփել, ինչ նյութերից և այլն:

Մինչդեռ այդպիսի բան չկա. չկա նաև նրա հաջորդների ժամանակ, գրերի գյուտից հետո: Մեռնին արտակարգ նշանակութիւն տալու համար հետին դարերում կեղծարար հոգեւորները նրա սկիզբը Հոսսավորչի հմայիչ անվան հետ են կապել, ինչպես վոր ընդունված սովորական կեղծարարությամբ շատ փծուն գրվածներ և կանոններ կապել են ականավոր յեկեղեցական հայրերի անվան հետ. այդպես ել յեկեղեցական կանոններ կան, վորոնք Հոսսավորչի անունով են թխվել:

Մեռնի և առհասարակ ոծման մասին հիշատակութիւն կա Ը դարից, Ոհան Ոձնեցու անվան հետ կապված:

Սակայն այդ կեղծիքն ել կատարել են կաթոլիկ կղերը, վորոնք ոծման շուրջը ճառ են գրել և Ոձնեցու ճառերի շարքն են կոխել, ապացուցանելու համար թե համբավավոր Ոհան Ոձնեցին ընդունում եր կաթոլիկական ոծումը:

Այդ կեղծիքը փայլուն հաջողությամբ մերկացրել ե Արիստակես յեպիսկոպոս Սեդրակյանը իր «Պատկերահարգութիւն» լուրջ աշխատության մեջ:

10-րդ դարում Անձեացյաց ականավոր Սոսրով յեպիսկոպոսը նորամուտ և անմիտ բան ե համարում խաչերի ոծումը և ասում ե՝ «Այն խաչը, վոր քահանաներն են որհնում և այն, վոր չհն որհնում միապատիվ են և որհնելը ավելորդ եմ համարում»: Իհարկե Անանիա կաթողիկոսը բանադրում ե ճշմարտախոս յեպիսկոպոսին («Արարատ» 1897 թ.):

Եջմիածնի ձեռագրատանը կա ձեռագիր «Մայր Մաշտոց» 29 հատ., «Առձեռն Մաշտոց», 29: Նրանցից ամենահինը 13-րդ դարու յե (1296 թ.): Այդ «Մաշտոց»-

ների մեջ յեկեղեցիներէ որհնուքյաւն կանոններ կան. պատկերներէ որհնութեան կանոններ կան միայն 17-րդ դարու կեսին գրված մաշտոցներու: Այդ որհնութեան կանոններն եւ մաշտոցներէ մեծ մասի մեջ ամենեւին չկան, այդ որհնութեանցնէ մեջ մեռնող ոճելու մասին միայն մեկուսի կա, վոր 1763 թ. ե կրում («Պատկերահարգութիւն»):

Պարզ ե, վոր իրերի ոճումը նոր ե, շինծու, վոչ ֆրիստոսի հետ կապ ունի և վոչ եւ Լուսավորչի:

Այս ճշմարտութիւնը շեշտող մի ուրիշ փաստ եւ կա: Ըստ «Մեռնողորհնութեան Մաշտոցի» ձեռքի մեջ իրանում են 38 (նոր ցուցակով 48) տեսակ անուշահոտ ծաղիկներէ և խնկեղենի հյութեր: Դրանց անուններէ մեծ մասը արաբական, տաճկական ծագում ունին, անուններ, վորոնք Լուսավորչի և նրան մերձ դարերում չեյին կարող լինել. որինակ՝ սմպուլ, խալանաբուլ, բապապի, զնջփիլ, միահտահիլե, դաֆրան, մահլապ և այլն:

Անձերի ոճումը սկսվում ե հայոց մեջ առաջին անգամ Բագրատունյաց ժամանակ 9-րդ դարում («Հայոց յեկեղեցու իրավունքը» Ներս. լեպ. Մելիք-Թանգյան):

Բաց ենք թողնում մեռնի որհնութեան շուրջը կատարվող ծեսերի, ձևերի և արարողութիւնների նկարագրութիւնը և ոգտվելով մեր ժամանակի՝ և միակ ժամանակի, կրօնական ազատութիւնից, խեղդվող ճշմարտութիւնը խեղդողների ձեռքից ազատելու համար դենք այս հարցերը՝

1. Մեռնող ոճվող «սրբազան» անձնավորութիւնները Ս. Հոգու շնորհքով լցվում, սրբանում, աստվածային են դառնում թե վոչ:

Յեթե տգետներին մոլորեցնող այս աստվածաբանական հերյուրանքները ճիշտ լինեյին, մկրտութեան ժամանակ մեռնող ոճվող մեր մանուկները կը մեծանային, անարատ, անբիծ, մարդկային չարութիւնից ու ախտերից ազատ և մենք աստվածային կատարելութիւններով ի մի ժողովուրդ կունենայինք: Այդպիսին ե մեր ոճյալ ժողովուրդը:

Քահանաներն ոծվում են, վարդապետներն ոծվում են յերկու անգամ, յեպիսկոպոսները՝ 3 անգամ, կաթողիկոսները՝ 4 անգամ: Ուրեմն սրանք բոլորն ել մեռնի շնորհած ս. հոգու շնորհիվ անթերի, կատարյալ մարդ—աստվածիկներ և աստվածներ պետք ե լինեյին և հիմար կը լինեյին այն վոչքրիստոնյա ազգերը, վոր չվազեյին ու չգային կաթողիկական և հայկական մեռնի ոծումն ընդունելու:

Սակայն բոլորովին հակառակն ենք տեսնում. Դանտեյի նկարագրած դժոխքումն են այս բոլոր ոծյալները շատ աննշան բացառությամբ, վորոնք յեթե ոծյալ չլինեյին իրենց մարդկային բարեսրտությամբ և բարձր իմացականությամբ կյանքի մեջ ավելի պիտանի և լավ կը լինեյին: Հանճարեղ Բոկկաչիոյի «Դեկամերոնի» մեջ ոծյալ-վանականների գարշահոտ փտությունն ե պատկերավորված, իսկ հայոց յեկեղեցու արդի բարձր հոգեվորականության սև ու մութ գործերը հրապարակի վրայեն, վորոնցից գիտակից մարդու սիրտն ե խառնում, գլուխն ե շշմում:

2. Մեռնեփեքը և հոգևորների ոծումը բարիք ե բերել հայ ժողովրդին թե չարիք:

Բարիքը չենք տեսնում, չարիքն ականհրե ե:

Մեռնեփեքը և նրա շուրջը խմբված շլացուցիչ հանդեսները միամիտ ժողովրդին շարաշար շահագործելու մի միջոց են հոգուտ ոծյալների. յերեխան մեռնվեց՝ փող տուր, քահանան ոծվեց՝ փող տուր, վարդապետը, յեպիսկոպոսը, կաթողիկոսը ոծվեցին՝ փող տուր, վորովհետև քեզ համար են ոծվել, հայ ժողովուրդ, վոր քեզ առաջնորդեն «յերկնային կայաններն»: Փամերն ոծեցինք փող տուր, խաչերն ու պատկերներն ոծեցինք փող տուր, մեր ձեռքերն ոծված են, յեկ համբուրի, բայց ձրի չե, փող տուր, արի քեզ որհնեմ՝ փող տուր թե չե կանիծեմ փորձանքի կը հանդիպես, ցանքի սերմը բեր որհնեմ՝ վոր բուսնի, կարկուտը չջարդի, մուկը չտանի՝ փող տուր, մատաղի աղ բեր որհնեմ՝ վոր մատաղն առա-

ծու մոտ ընդունելի լինի՝ մատաղի իրեն, փոստը, սիրտ
ու թորը տուր: Տո՛ւր, տո՛ւր, տո՛ւր... վորովհետև յես «Ո-
ծյալ Տյառն» եմ, Ս. Հոգու շնորհքն ե իջած ինձ վրա:
Մենք ոծյալ ենք, Ս. Հոգու շնորհիվ փոխել ենք Ավետա-
րանի խոսքը՝ «Զրի առեք և ձրի տվեք» և դարձրել ենք՝
«Փողով ենք առնում մեռոնի ոծումը և տոկոսով ենք
տալիս»:

Ահա տնտեսական այն չարիքը, վորի մեջ տապալ-
վում ե հայ ժողովուրդը մեռոնի ոծումների շնորհիվ:

Իսկ մեռոնեփեքին հայ ժողովուրդը թափվում ե եջ
միածին ինչպես վոչխարն աղի վրա և տալիս ե ինչ վոր ունի
և՛ ինչվոր շունի ու փոխ ե առնում, վոր տա: Յեվ կու-
տակվում ե Ոծյալների գանձարանում մի հսկայական
գումար, վոր բավական կը լինի նրանց վայելչություննե-
րի. խնջույքների, թղթախաղի համար մինչև մյուս մե-
ռոնեփեքը:

Իսկ այս բոլոր «տո՛ւր, տո՛ւր»-ի փոխարեն ի՞նչ ե
տանում հայ հավատացյալը վերադարձին՝ աղքատություն,
հիվանդություն, վարք ու բարքի թուամած ծաղիկ, վորոն-
ցով վոչ մի «յերկնային կայան» չես մտնի, յերկրային
կայաններումն ել թշվառ կը լինես ու մտքով կույր:

Ոծյալ հոգևորները մեռոնի շնորհիվ «սրբազան բնույթ»
են ստանում, Աստծուն մոտ կանգնում, նրանք պատկա-
ռելի յեն, հարգական, ուստի նրանք վեր պիտի մնան
ժողովրդի դատապարտությունից իրենց չար արարքների
համար: Յեվ լեկեղեցական որենքները՝ ի վնաս ժողո-
վրդի բարոյականի և տնտեսության, այս կողմից ել ա-
պահովում են ոծյալներին և նրանց անսանձ արշավողներ
դարձնում:

«Վոչ վոք չանարգի, չանգոսնի և չարհամարհի քա-
հանային, մինչև անգամ յեթե նա անարժան և անարգ-
վածներից մեկն ելլինի» (Առաքելական կանոնների 29. բղը.
թեև խեղճ առաքյալների մտքովն ել չի անցել այդ-
պիսի բան): Ինչո՞ւ, վորովհետև ոծյալ ե:

«Զորեքշաբթի և ուրբաթ միս ուտողը մի շաբաթ

պաս պահի, յեթե վկայեն, վոր չի պահել, գլուղի տանուտերը նրա յեզն առնի, տա տերտերին»։ («Աղվանից ժողովի կանոն 13»)։ Ինչո՞ւ տերտերին, վորովհետև «ոծյալ ե»։

Այսպիսի մարգարիտների կողքին յեկեղեցական ժողովական կանոններից կարելի չէ շարել և ուրիշները, վորոնց մեջ իշխանազուհներն ու ոծյալները միևնույն հանցագործության համար թեթև պատիժներ են կրում, միջդեռ հավատացյալները դաժան պատիժների յեն յեկութարկվում։

Մեռոնի և ոծյալ հոգևորների շուրջը ստեղծվում, հյուսվում են հրաշքներ, առասպելական ավանդություններ։ Գրիգոր Նարեկացու առջևը մի սինի փլավ դրին, վրան ել 2 տապակած աղամլի։ Նարեկացին չկամեցավ անմեղ մորթված թռչունների միսն ուտել. «Թռեք, որհնայալներ, թռեք, գնացեք» և տապակած աղամլիները թեվածափ տվին ու թռան։

Պետրոս Գետադարձ կաթուղիկոսը (Անին հույներին վաճառող դավաճանը) Տրապիզոնում վասիլ կալսեր ներկայությամբ խաչը շուրը քցեց գետում և հայոց լույս մեռոնի շնորհիվ գետի հոսանքը կանգ առավ, գետը հետդարձավ և Պետրոսը մնաց վորպես հրաշագործ «Պետրոս Գետադարձ»։

Այս և նման հրաշքները նպատակով են ստեղծվում ոծյալների շուրջը հմայք, աստվածային դիրք են տալիս ոծյալներին, ամրացնում դասակարգային ուժը և թանձրանում խավարը հմայված հավատացյալների մըտքի վրա և հոգեպիս թե տնտեսապես ստրկացնում նրան։

Մեռոնեփեքի ծիսից և ոծյալների յեսապաշտությունից բղխում ե և մի ուրիշ շարիք, վոր մղձավանջի նման դարերով ե խեղդում հայ ժողովրդին և որեցոր կըրճատում նրա թիվը։

Այդ դեպքի ոտար աղգերն ու ոտարադավանները տաժած ասելությունն ե, վորի հետևանքով ոտարների

ատելությունն ել իբրև տապանաբար հայ ժողովրդի վրայ
յե քաշվում:

«Եջմիածինը թագուհիներին միակ թագուհին ե, Քրիստոսի հատուկ սիրելին, վորի նմանը ուրիշ ազգերը
չունեն, վորին յերանի են տալիս ու գովում, վորին կա-
րոտում են, տեսնել ցանկանում. նա յե վոր կենդանա-
րար ջուր՝ ս. մեռոն ե տալիս ձեզ, վոր աստվածային
լույս ե ձեր հոգու և մարմնի համար, վոր ձեզ առաջ-
նորդում ե դեպի յերկնային կայանները...»

Մեծ ոծյալի այս մեծ բանդագուշանքից հրեյական
մեծամտությունն ե բուրում և ոտարատեցություն. Յե-
հովայի հոգեվոր ոծյալներն եյին քարոզում թե Ասածու
միակ ընտրյալ ազգը, միակ սիրելին հրեյից ազգն ե,
մյուս ազգերը խորթ են, անսուրբ, վորոնցից պետք ե
գարշել: Այս չարաթուլն մեծամտությունն եր, վոր ծաղ-
րեց և հանդիմանեց Քրիստոսը:

Այս հոգով կազմված են նաև մի շարք յեկեղե-
ցական որենքներ. «Վոչ վոք չհամարձակվի հեթանոսի
հետ ամուսնանալ, վորովհետև անհավատի հետ ամուս-
նանալը շնությունից ծանր ե» (Պարտավի ժողով 115.).

«Ով կը սիրի հրեյային և հեթանոսին և հաղորդակ-
ցություն կունենա նրանց հետ, թող յեկեղեցի չմտնի»
«ով յեկեղեցուց մերժվածի հետ կաղոթի, թեկուզ տանը,
նա ել նույն պատժին կյենթարկվի» (Առաքել. կանոն-
ներ 6, 9):

«Ով վոր աղանդավորների մեջը գտնվի ջիւերը կտրը-
տեն, ուրկանոց տանեն» (Շահապիվանի ժողովի կանոն
19):

Յեվ այս ու նման մի շարք կանոններ հայ ոծյալ-
ները գրել են Հիսուսի և առաքյալների անունով, վո-
րոնք բոլոր մարդկանց մեջ յեղբայրություն ու սեր եյին
քարոզում: Յեվ այս ատելաշունչ խտրողականության հիմ-
քը «ս. մեռոնն ե»:

Ոծյալների այս վոգին պես-պես գուշներով խտացել
ե կրոնական առասպելների մեջ, վորոնք շեշտում են

թե ոտարը՝ թուրքը, քուրդը «մուռտառ են», նրանց հացն ու մորթվածքը «մուռտառ», նրանք չեն մեռնում այլ «սատկում են», նրանք «գոռից» (գերեզմանից) դուրս են գալիս «գոռնափշտիկ» դառնում՝ շան — կատվի կերպարանքով, վորովհետև նրանց յերեսը մեռնոն չի քսված, նրանց գերեզմանի վրա «տիրոջ ոծյալ քահանան» աղոթք չի կարդացել, վոր հանգիստ հանգչեն:

Ահա այս և նման ատելաշունչ ըմբռնումներն են, վոր հիմք են դարձել ոտարների համար փոխադարձ և ուժգին ատելությամբ վերաբերվելու հայ ժողովրդին և նպաստավոր պայմաններում նրան թալանելու, հրդեհելու, կոտորելու:

Ահա այս է ոծյալների չարիքներից մեկն էլ:

*

*

*

Մեր որերը յերկար ու ձիգ կրոնական միապաղաղ ըմբռնումների և ապրումների որեր չեն. ժողովրդական անորինակ մեծ հեղափոխության թափը բաղխեց ժողովուրդների թմրած միտքը, ցնցեց նրան և հին ըմբռնումներն ու ապրումներն իրենց հունից հանելով՝ նոր ուղղության, նոր հունի մեջ դրեց: Հանդես յեկավ նոր քաղաքականություն, տնտեսագիտական և կրոնական նոր աշխարհայացք: Հին ըմբռնումներն ու ապրումները վերաքննելու և վերագնահատելու կարիք զգացվեց: Ի միջի այլոց յեկեղեցին պետությունից անջատ և կրոնապաշտ հայտարարվեց: Մարդկանց կրոնական զգացմունքներն ու խիղճը ազատվեցին աշխարհիկ և հոգևոր ոծյալների բռնությունից, վորի հետևանքով հավատացյալներն սկսեցին վերաքննել իրենց կրոնական ըմբռնումները, իրենց յեկեղեցին և մերժել այն ամենը, ինչ վոր բռնադրոսիկ էր, ինչ վոր ուժով փաթաթված է յեկեղեցու և հավատացյալների վզին ոծյալ ցարերի և հովվապետների ձեռքով:

Հին կրոնական ըմբռնումները քննադատողների միտքը սարգապես տեսավ, վոր Քրիստոսի անունով կառուցված յեկեղեցին և նրա անունով գործող հոգևավոր

ոծյալներ զասը մարդկային առողջ բանականության,
բարոյական գաղափարներին և նույնիսկ Ավետարանի
գաղափարներին տրամագծորեն հակառակ գծով են ան-
ցել՝ շահագործել են միամիտներին, գովել-ջուրիել են,
խափել են, կեղծել այն նպատակով միայն, վոր իրենց
դասակարգային դիրքն տնայնա, ժողովուրդը կույր ժը-
նա և հլու հնազանդ, աշխատի և պորտաբուծների պոր-
տերը պարարի հանուն Աստծո: Յեւ այս նպատակին
հասնելու համար հզոր զենքը նրանք ծեսերի, ոծյալնե-
րի և հրաշալի առասպելների մեջն են տեսել

Հառաջագիմականների վերաբննությունները նրանց
բերին այն անհերքելի համոզմանը, թե յեկեղեցին շա-
րաշար աղափաղել է Ավետարանը, Քրիստոսի անձն, ան-
ծես գործնական ուսմունքը և բարքերի ապականության
մշտահոս աղբյուր դարձել և յեկան այն յեղրակացու-
թյան, թե պետք է բարեփոխել յեկեղեցին:

Հանկարծակի յեկած ոծյալների վերին խավը սար-
սափահար չեղավ, «բարեփոխել» խոսքից և իր թագա-
վորությունը տգետ մասսայի մեջ ամրացնելու համար և
իր դիրքերն ու անաշխատ ապրուստն ապահովելու համար
հավաքեց իր ուժերը և կրոնական հանդեսների, հրաշալի
առասպելների, խավարամիտ քարոզների մի նոր ցիկլ
ստեղծեց: Այժմյան մեռնեփեքն այդ նպատակին ծառա-
լեցնելու համար է կազմակերպված:

Սակայն այդ նոր յելույթը ջրասույզի, հոգեվարք
հիվանդի հետին ճիգերն են:

Վոչ միայն աշխարհիկ հավատացյալներից շատերը,
վոչ միայն հոգևորների միջին և ստորին, այլ և վերին
ոծյալ խավերից հրապարակ են յեկել մարդիկ, վորոնք
ոծյալների կեղծիքը, խաբեյություններն են բղկտում և
ծեսերն ու հրաշքներն են ձաղկում:

«Բայց անկեղծ ըլլալու համար պետք է ձեռքներս
խղճերնուս վրա դրած ըսենք, վոր շատ անգամ կրոնա-
կանք իրենց ընթերցած կրոնի շահերուն և հաշիվներուն
համար Ավետարանը և անոր վսեմ բարոյականը զոհած

են: Բարոյականի տկարացում այսոր ծիսակատարութիւն մեծապես ուժ տրված ըլլալուն հետեանքն ե... խճողված ծեսն ու արորողութիւնը կը խեղդեն կրօնի հոգին... վորքան ալ գեղեցիկ յեկեղեցիներ և սիրուն բնակարաններ ունենանք, անոնք նման պիտի ըլլան մարմարյա գերեզմաններու, վորոնց տակ մեռելներու վոսկորտիքներ և նեխութիւններ միայն կան... մարդասեր յեղեք, յեթե վոչ ձեր աղոթքները, ձեր յերգերը, ձեր պատարագները կատակերգութիւններ պիտի նկատվեն...» «Հրաշքներու վրա հիմնված կրօն մը յերբեք աստվածային և տեւական չկրնար ըլլալ: Հրաշքներ, նշաններ յերբեք Աստծու գոյութիւնն ապացուցելու չեն նպաստեր»:

Այս մեջբերումները քաղված են անվանի Ղեվոնդ յեպիսկոպոս Դուրյանի «Պարզ բարոյներից» և այս արտահայտութիւններն իր հավանությամբ գրքի սկզբում վավերացրել ե իր մի նամակով Յերուսաղեմի այժմյան պատրիարք հռչակավոր Դուրյան Յեղիշե սրբյեպիսկոպոսը:

Բայց ավելի իստը, ծաղրականը, ինքնամտրակումը կա. Եջմիածնի գերխորհրդական «Պեսսիմիստ Գյուտ յեպիսկոպոսը (այսպես ե անվանում իրեն) Փարիզում տպված իր նոր գրքում՝ «Հայ յեկեղեցու բարենորոգութեան խնդիրը և ազգային յեկեղեցական ժողովը», այսպես ե արտահայտվում հայ հավատացյալների և հայ հոգևորականութեան մասին. միջնադարյան ըմբռնումը Աստծու, բնութեան, մարդու, սրանց ստեղծագործութեան մասին այլևս անընդունելի չեն. դրախտ, դժոխք, սատանա, հրեշտակ չկան. միջնադարյան դավանական ըմբռնումների վրա կանգնել այլևս չի կարելի: Հայ ունեորը, մտավորականն անհավատ են, միայն արտաքին ձևերով են կապված յեկեղեցու հետ, հայ քաղքենին՝ մեշտանները «ճահիճ են», հայ հավատացյալ մասսան ել քրիստոնյա չե, այլ կապված ե հեթանոսական ծեսերի հետ, հայ առաջնորդն ել այնուամենայնիւ, անգամ 20-րդ դարում չի վարանում նրան նույնքան սնտիա-

պաշտ, թուխ ու այլ գույնի Մանուկների Ավետարանի
յերկրպագող քահանաներ տալ, վերջիններից բավական
խոշոր գումարներ, կով ու յուղ ստանալով»

Այդ գիրքը տպագրությունից առաջ կարգացվել է
Գերագույն Խորհրդի բոլոր անդամների, Եջմիածնի բոլոր
վանականների ժողովում և նրա սանկցիան է ստացել:

Իսկ այժմ նույն գերխորհրդական կազմը, նույն հե-
ղինակով հանդերձ հրավիրում են «անհավատ» «ծիսա-
պաշտ» «սնահավատ» «ճահիճ» հայ հավատացյալներին,
«թուխ մանուկներ» պաշտող կաշառատու տգետ քահա-
նաներին, վոր գնան Եջմիածին մեռոնի ծեսերին ուխտի,
«կաշառատու» առաջնորդների ընթերցվածները լսեն դը-
րախտի, դժոխքի, հրեշտակների, սատանաների մասին և
հոգևոր ներկայացումներին ներկա լինեն ու փող տան:

Այս ծաղր է, կատակերգություն, փարիսեցիական
խաղ:

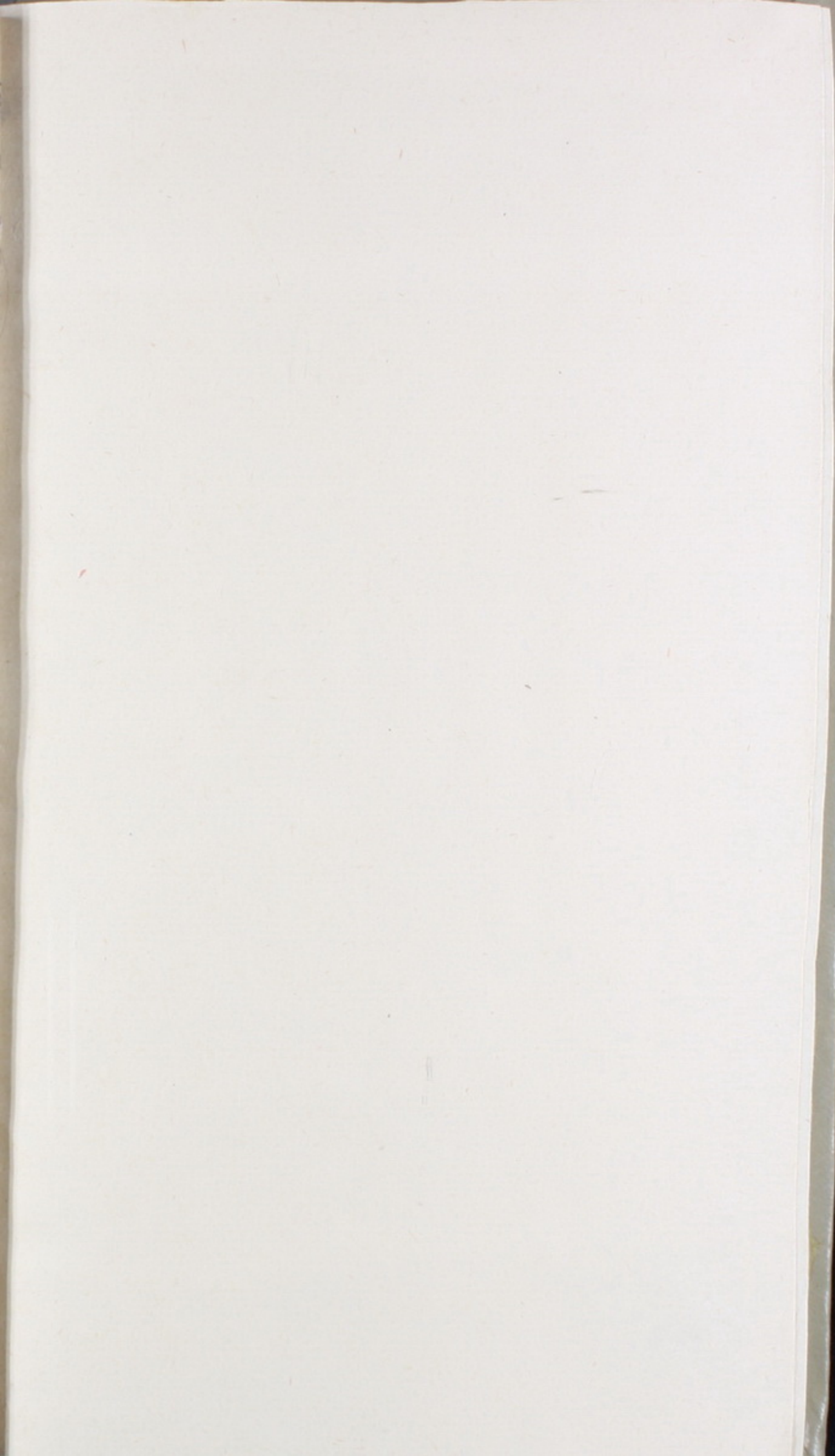
Յեվ այդ «ճահիճ», «ծիսապաշտ» «հեթանոսական
սնահավատությունների «գերի հավատացյալները պետք
է վազեն Եջմիածին «կաշառատու» առաջնորդների ձեռ-
քերով պատրաստված մեռոնն ընդունելու, վորպես մեծ
սրբություն, պետք է գնան ձեռնադրվող Արիստակես
յեպիսկոպոսի ոծվող աջը համբուրելու, վորի համար 23
թվականին Յերևանի «անհավատ»-հավատացյալ մտա-
վորականները բազմաստորագիր բողոք ելին ուղարկել
կաթողիկոսին թե՛ Վեհափառ, վանքիցը դուրս արա այդ
արվամուլ շանը (Ավանգարդ 1923 թ.), պետք է գնան
համբուրելու «Մուկղենի հերոս», ռուսական և ճապոնա-
կան թերթերի մեջ անարգված իր վատշվեր կյանքի հա-
մար Ռուբեն նորաոծ յեպիսկոպոսի աջը, մարդիկ վո-
րոնց մերձեցումն իսկ մեռոնին պետք է կեղտոտի մե-
ռոնի ձեթը: (Խարբինում հրատարակվող «Трибуна» լրա-
գիր 1924 թ. № 46 ուղարկված է կաթողիկոսին):

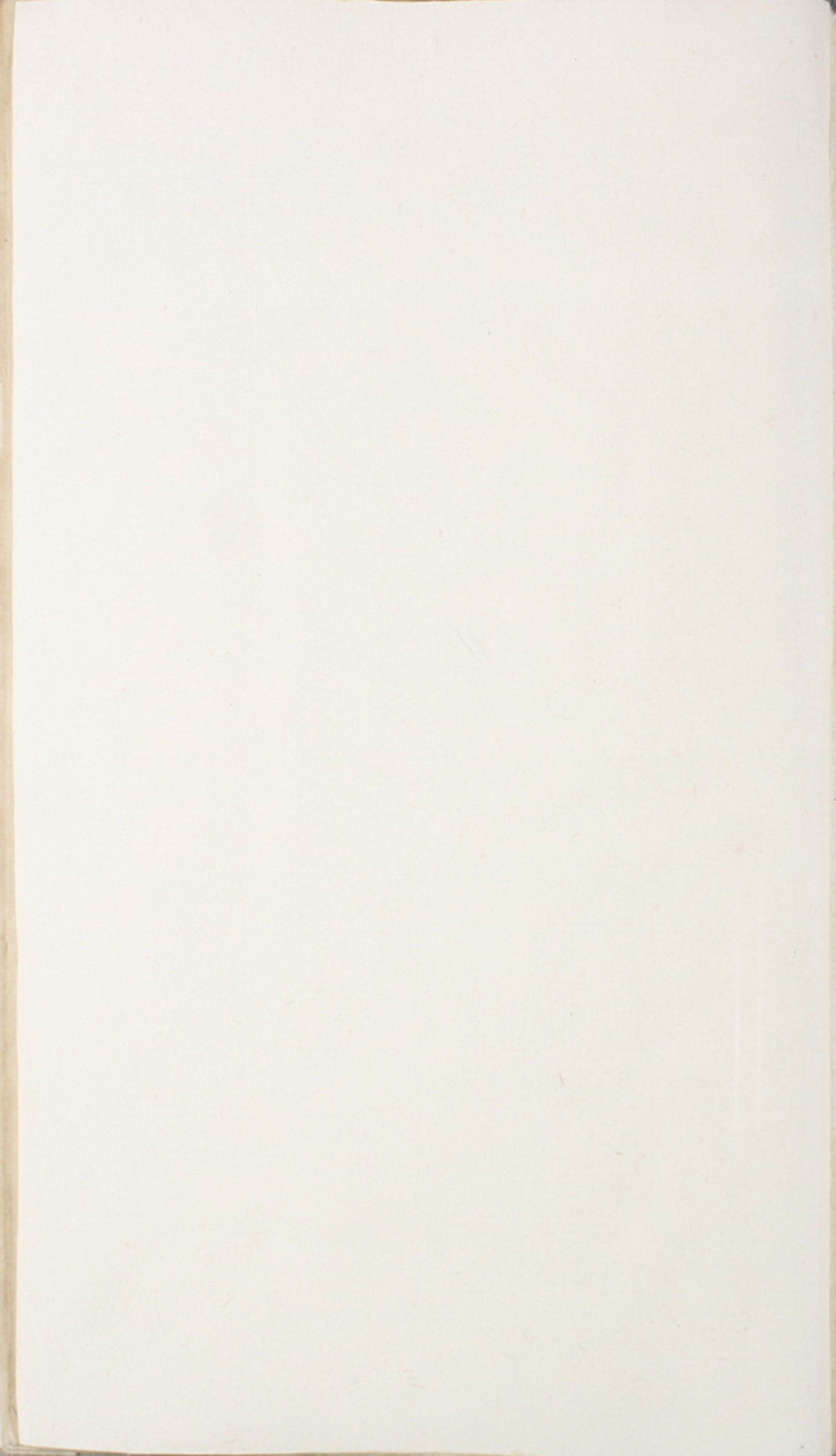
Խելքի յեկեք հայ հավատացյալներ, մարդու յեր-
ջանկության հնարավորություններն իր մեջն են, այլ
վոչ ոծումների և ծեսերի, քննադատական հոգի արծար

ծեցեք ձեր մեջ դուրս լեկեք հողևոր ծեսերի հմայքը
 դրանք վոչ միայն հակառակ են առողջ բանականության,
 գիտության, այլ նույնիսկ հակառակ են ձեր պաշտա
 Ավետարանի պարզ, բարոյագիտական խրատներին
 միայն խաբկանք են ոժյալների ձեռքում, ինչպես կար
 թի ծայրին ամրացրած ճիճուն ձկնորսի ձեռքում, ձու
 վորսալու համար:

1144
 50

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220036265

A 11
36265